

Thomas Brey

KVALITETNO NOVINARSTVO U JUGOISTOČNOJ EUROPI - HRVATSKA -

udžbenik za uvježbavanje novinarskih tehnika

uz uvodnik bivšeg glavnog urednika tjednika DER SPIEGEL, Wolfganga Büchnera

FRIEDRICH NAUMANN
STIFTUNG Für die Freiheit.

Thomas Brey

**Kvalitetno novinarstvo u jugoistočnoj Europi
- Hrvatska -**

udžbenik za uvježbavanje novinarskih tehnika

Izdavač

Fondacija Friedrich Naumann za slobodu
Zapadni Balkan
Bulevar kneza A. Karađorđevića 13/A8, Beograd

Za izdavača

Michael Roick

Urednik

Adam Vuk

Recenzent

Boris Rašeta

Prijevod

Snježana Rodek

Dizajn

Klara Mikulić Roksandić

Naslovnicu opremila

Klara Mikulić Roksandić

Ilustracije

Reinhard Wiczorek

© **Fondacija Friedrich Naumann za slobodu, 2022.**

Nijedan dio ovog materijala ne smije se umnožavati,
fotokopirati ni na bilo koji način reproducirati
bez nakladnikova pisanog dopuštenja.

Thomas Brey

Kvalitetno novinarstvo u jugoistočnoj Europi - Hrvatska -

udžbenik za uvježbavanje novinarskih tehnika

uz uvodnik bivšeg glavnog urednika tjednika
DER SPIEGEL, Wolfganga Büchnera

**FRIEDRICH NAUMANN
STIFTUNG** Für die Freiheit.

Sadržaj

Uvodnik.....	6
Predgovor.....	8
TEORIJSKI DIO	
1. Uvod.....	12
2. Demokracija i mediji	15
2.1. O društveno-političkoj ulozi medija u demokracijama	15
2.2. Trenutačno stanje u medijima	21
2.2.1. Tisak	21
2.2.2. Razlozi pada naklade	25
2.2.3. Trajni sukob između politike i medija	28
2.2.4. Radio i televizija.....	33
2.2.5. Novi mediji	45
2.3. Konzumiranje medija.....	47
3. Novinari: njihov rad i njihovi kritičari	52
3.1. Novinari u Hrvatskoj danas.....	59
3.2. Preporuke.....	63
4. Osnove novinarstva.....	65
4.1. Oblici novinarskog izražavanja	65
4.1.1. Vijest	66
4.1.2. Naslov.....	67
4.1.3. Mamac	68
4.1.4. Uvodni odlomak (engl. lead)	68
4.1.5. Komentar.....	69
4.1.6. Reportaža (engl. feature).....	70
4.1.7. Intervju	71
4.1.8. Portret	73
4.1.9. Listicle.....	74
4.1.10. Pitanja i odgovori.....	74
4.1.11. Što znamo – a što ne znamo?	74
4.1.12. Citat – vijest.....	75
4.1.13. Pozadina.....	75

4.2. Jezik i stil	77
4.3. Strane riječi	78
4.4. Medijskopravni temelj ozbiljnog novinarstva	78
4.4.1. Odnos prema izvorima	78
4.4.2. Citiranje	80
4.4.3. Informant	81
4.4.4. Iznošenje činjenica za razliku od izražavanja mišljenja	82
4.4.5. Izvještavanje temeljeno na sumnji	82
4.4.6. Obveza dužne pozornosti (tekst)	83
4.4.7. Obveza dužne pozornosti (slika)	84
4.4.8. Pravo osobnosti	85
4.4.9. Privatno područje	87
4.4.10. Izvještavanje o sudskim procesima	88
4.4.11. Imena počinitelja	91
4.4.12. Zaštita žrtava	92
4.4.13. Samoubojstvo	92
4.4.14. Superlativi	92
4.4.15. Verifikacija ili utvrđivanje točnosti	93
4.5. Ukratko o osnovama novinarstva	94

PRAKTIČNE VJEŽBE

5. Praktične vježbe	98
5.1. Slike – fotografije – vizualna komunikacija	99
5.2. Relevantnost izvora i jezika	110
5.3. Jednostrano izvještavanje – osuđivanje unaprijed	124
5.4. Administrativni stil i mnoštvo detalja zamagljuje sadržaj	130
5.5. Nenovinarski jednostrano	138
5.6. Bez pozadine nema razumijevanja	148
5.7. Nejasni izvještaji stavljaju čitatelja pred nesavladiv zadatak	162
Zahvala	204
O autoru	205

Uvodnik

Vijesti su danas sveprisutne. To nije uvijek bilo tako. Sve do kasnih devedesetih godina prošloga stoljeća čitatelji, slušatelji i gledatelji imali su relativno ograničeni pristup novostima. Ujutro bi čitali dnevne novine, danju bi svakog sata slušali radijske vijesti, a tri do četiri puta gledali bi vijesti na televiziji. Uz to, broj ponuđača vijesti bio je ograničen i pregledan. Može se reći da su dnevne i tjedne novine, časopisi te radijski i televizijski programi imali gotovo potpuni monopol nad tržištem vijesti.

To se nakon 30. travnja 1993. potpuno promijenilo kad je uprava Europskog vijeća za nuklearne energije CERN javnosti učinila dostupnom novu računalnu mrežu *World Wide Web*. No s razvojem interneta nije se promijenila samo dostupnost vijesti i raznolikost ponude. Odlučujuća se promjena sastojala u tome što su vijesti od tada svakome i u svakome trenutku stajale na raspolaganju prema želji, *on demand*.

Danas se vijestima pristupa uglavnom putem mobilnog telefona. U SAD-u je vrijeme uporabe pametnih telefona 2019. bilo već gotovo četiri sata (izvor: <https://elitecontentmarketer.com/screen-time-statistics/>). No „čitanje vijesti“ je tek na trećemu mjestu, poslije slanja poruka i upotrebe usluga društvenih mreža. To ističe još jednu dramatičnu promjenu u javnoj komunikaciji: Novinari koji rade za izdavačke, radijske i televizijske kuće su u konkurentskoj utrci s tisućama novih ponuđača vijesti. Na komunikacijskim platformama poput Facebooka, YouTubea, Twittera, TikToka i Telegrama svake se sekunde odašilju vijesti, lažne vijesti (*fake news*), glasine, analize i komentari.

Sve to ima dramatične posljedice za posao svih zaposlenih u medijima, ali i za značenje i djelovanje vijesti. S jedne strane novinari danas više nisu „portiri za filtriranje i odašiljanje informacija“ (*gatekeeper*) koji odlučuju koje će vijesti i u kojem obliku biti razaslane u javnost, nego su to tzv. *News-Scouts* koji za svoju publiku krče prosjeke kroz šikaru svakidašnjih novosti. S druge pak strane profesionalni ponuđači vijesti stoje u ekonomiji pozornosti 21. stoljeća u konkurentskoj utakmici s neviđenom količinom novinarske i nenovinarske informacijske i zabavne ponude. Uza svoje ključne zadaće – istraživanja, prerade i širenja vijesti – redakcije sve više preuzimaju ulogu „pročišćivača otpadnih voda“. Razotkrivanje lažnih i iskrivljenih informacija (*fake news*) postala je jedna od najvažnijih novinarskih zadaća.

Zato su osnovne zanatske sposobnosti i dobro temeljno obrazovanje novinara sve važniji, a sve je važnija i spremnost novinara koji izvještavaju s mjesta događaja, urednika i glavnih urednika da sve što se dosad smatralo nepovredivim u novinarskoj struci, budu spremni dovesti u pitanje i neprestano učiti nešto novo. Novinarima danas nije potrebna znatiželja samo kad je riječ o temama i događajima o kojima izvještavaju. Potrebna im je otvorenost i sposobnost razvijanja oduševljenja kad je riječ o mogućnosti digitalne komunikacije koja se razvija strelovitom brzinom. Ako akteri u medijskom poslu žele biti ozbiljno shvaćeni, moraju jednako dobro razumjeti i vladati komunikacijskim kanalima poput Instagrama i Snapchatea kao što moraju dobro razumjeti svoju publiku. Uz to je razumijevanje djelovanja algoritama Facebooka i Googlea neizostavan dio novinarskog poziva.

Digitalne vještine (*digital skills*) danas su temelj novinarskog zanata kao što su nekad tipkanje na pisačem stroju i stenografija bile dio novinarske opreme.

I na kraju, ali ne manje važno: novinarke i novinari danas nisu samo odašiljači vijesti. Oni su aktivni sudionici u javnom izričaju. Čak i onda kad su rasprave s čitateljima, slušateljima, gledateljima i korisnicima naporne, a u nekim slučajevima doslovno zastrašujuće. Dijalog koji se vodi u člancima, priložima i emisijama danas je važan dio novinarskog posla. Otvoreni dijalog s publikom, čak i kad je riječ o dosegima i granicama tog zanimanja, pridonosi očuvanju onoga najvažnijeg što novinari posjeduju, a to je vjerodostojnost.

Novinarstvo jest i ostaje eliksir života svake slobodne demokracije. Taj poziv jest i ostaje unatoč svim izazovima, unatoč svim unutarnjim i vanjskim prijetnjama, jedno od najljepših i najuzbudljivijih zanimanja.

Wolfgang Büchner

bivši glavni urednik njemačke novinske agencije Deutsche Presse-Agentur (dpa), časopisa „DER SPIEGEL“ i SPIEGEL-ove mrežne stranice „SPIEGEL ONLINE“

Predgovor

„Novinarski posao je visokovrijedan intelektualni rad ...“ Karl-Hermann Flach, njemački novinar, autor i liberalni političar (1929. – 1973.)

Pokušaji političkog utjecaja na odluke redakcija, neprozirni vlasnički i imovinski odnosi u privatnim radijskim i televizijskim postajama te kampanje zastrašivanja usmjerene na kritičke novinare – ako navedemo samo neke primjere – i u Hrvatskoj su, kao najmlađoj članici Europske unije, neprekidno predmet javnih i pravnih sukoba.

Doduše, Hrvatska se na ljestvici zemalja Reportera bez granica, na kojoj se svake godine procjenjuje stanje novinarske i informacijske slobode u 180 zemalja svijeta, neprekidno penjala: sa 74. mjesta 2017. godine dospjela je na 56. mjesto 2021.

Taj popis, kako ta nevladina udruga neprestano ističe, nikako nije „pokazatelj kvalitete izvještavanja u svakoj zemlji“.

Kako bi se čimbenik kvalitete mogao valjano procijeniti, potreban je odgovarajući analitički i metodološki pristup.

Prije otprilike četvrt stoljeća u jednom se standardnom udžbeniku za mlade novinare i početnike u tom poslu moglo pročitati kako se „dobro novinarstvo“ hrani na četirima izvorima: „osobnoj nadarenosti, karakteru, znanju i zanatskim vještinama“.¹

Upravo je o tome posljednjemu riječ u ovoj knjizi ustrojenoj kao zbirici tekstova i radnoj bilježnici za novinare autora Thomasa Breya. Ona se obraća mladim novinarima i studentima koji žele postati novinari.

U knjizi se čitatelju ne nude prosvjetiteljski vrhunci o umijeću izvještavanja – ne daje se, primjerice, poduka o istraživačkom novinarstvu nego se trezveno i bez puno okolišanja prenose temelji novinarskih standarda, postupaka te tekstnih oblika i to potkrijepljeni teorijom i praktičnim primjerima. Zašto?

Zato što prema autorovu iskustvu zasnovanom na višedesetljetnome radnom i životnom iskustvu na ovim područjima upravo to nedostaje hrvatskom novinarstvu.

---

¹ Wolf Schneider/Paul-Josef Raue: Handbuch des Journalismus. Hamburg, 1996. Str. 17.

Anketa provedena među hrvatskim novinarima 2020. godine pokazala je da su glavni razlozi problema u hrvatskim medijima u nedostatku profesionalnosti, kaže većina ispitanika.

Uz to, kvalitetnog se novinarstva u doba širenja teorija urote, populističkih prognoza, pogrešnih informacija i *fake newsa*, laži, obmana i trikova te „dramatične promjene u javnoj komunikaciji“, o kojima u uvodniku ove knjige govori Wolfgang Büchner, jednostavno ne možemo odreći i ono je postalo nezamjenjivo.

Pritom autor jasno ističe da novinarstvo nije ni filozofija, ni znanost, ni umjetnost, nego zanat koji savjesno treba izučiti i obavljati.

„Neovisno, kritičko, koje polaže račune samo istini...“, tako je jednom prigodom glavni urednik *Frankfurter Rundschau*, Roderich Reifenrath sažeto oblikovao krilaticu kvalitetnog novinarstva. Te bismo riječi mogli staviti i na naslovnici ove knjige.

Zbirka tekstova u ovom udžbeniku „uručak“ je u pravom smislu riječi, spreman za uporabu u školskom i izvanškolskom obrazovanju. A nadamo se da će barem netko uz učenje zanata razviti i strast prema predmetu: Za istinu i slobodu!

Michael Roick

voditelj projekta za zapadni Balkan

Zaklada Friedricha Naumanna za slobodu